

Preek Dominicus Amsterdam 9 augustus 2020

Over Dominicus en vreugde

Arjan Broers

Gelezen: Over hoe de eerste broeders zich luidkeels verheugden toen ze te weinig eten hadden (fragment uit boek van Paul Murray, [*De nieuwe wijn van dominicaanse spiritualiteit*](#))

De zaligsprekingen, Mattheus 5, 1-12

Laat ik beginnen met het geestelijk advies van de heilige Catharina van Siena, kerklerares, uit de veertiende eeuw:

‘Gedraag je als iemand die veel drinkt en dronken wordt. Als de dronkenlap die niet meer aan zichzelf denkt, maar slechts aan de wijn die hij gedronken heeft en de wijn die hij nog gaat drinken.’

1.

Lieve zusters en broeders in brood en wijn.

Gisteren, de achtste van de achtste, was het de feestdag van de heilige Dominicus. Die naam valt hier vaak, maar meestal hebben we het dan over *de* Dominicus en dan bedoelen we het gebouw of de gemeenschap. Maar van wie dragen wij de naam?

Nu kan ik moeiteloos een lezing houden over deze tengere, rossig-blonde Spanjaard, de stichter van de Orde der Predikers, die leefde van 1170-1221. Ik werk al vele jaren een deel van mijn tijd voor de dominicanen en ben onderweg om lekendominicaan te worden. Ik kan vertellen over Dominicus' leven, de sociale, politieke en kerkelijke omstandigheden van de vroege dertiende eeuw; het moeizame begin en de spectaculaire groei van de Orde; over de inquisitie en de kwade maar ook goede rol die dominicanen daarin gespeeld hebben.

Maar dit is een *viering* en ik wil deze mens eren als iemand die ons voorging op de weg van Jezus. Dominicus was een diepgelovig mens die een vernieuwende en zeer democratische beweging begon, door antwoord te geven op de nood van zijn tijd. De spiritualiteit van Dominicus zit – opper ik – diep in het geestelijk DNA van *de* Dominicus. U kijkt dus in de spiegel.

2.

Doorgaans denken we bij Middeleeuwse heiligen aan vrome ernst, strengheid en versterving. Maar over Dominicus en zijn eerste broeders is ook een heel ander verhaal te vertellen, dat gaat over *geluk* en *vreugde*.

Hashtag Geluk – Ik zie het in de zomerperiode af en toe langskomen als mensen op sociale media iets delen over een mooie vakantie-ervaring. Geluk is een toestand waarin er geen problemen zijn, geen belemmeringen. Een zomerse dag, een terras, een bootreisje, een wandeling, een lange tafel met vrienden en familie.

Was het maar altijd vakantie, hadden we maar nooit ruzie, was iedereen maar gezond, werden we maar niet oud en gingen we maar niet dood. En, in deze tijd: bestond er maar geen corona

en mochten we elkaar maar aanraken en knuffelen en samen zingen zoveel en zo hard als we maar wilden.

Maar zo is het leven niet. Zeker nu niet. Ik ben vast niet de enige die soms weinig vreugde voelt en eerder bedrukt is: de coronamaatregelen, de dreiging van een tweede golf, de komende economische teruggang, het gescheld op sociale media, de gestoorde wereldleiders, het geweld dat wij mensen loslaten op moeder aarde. Ik voel zorgen om de generatie van onze ouders, zorgen voor de generatie van onze kinderen. Het gaat in mijn lijf zitten, bewolkt mijn geest, maakt allenig en onzeker.

3.

Maar er is iets aan de hand met vreugde en geluk, in onze traditie. Iets dat leerzaam is en ongemakkelijk blijft – en dat is waarschijnlijk om dezelfde reden. De twee lezingen die u hoorde gingen daarover.

In de eerste lezing hoorde u hoe de eerste broeders God uitbundig loofden omdat ze te weinig te eten hadden verzameld. De overste in kwestie is Jordanus van Saksen, de eerste opvolger van Dominicus. De broeders waren zo uitbundig, dat een passerende dame dacht dat ze beschonken waren, die bedelaars. ‘Waarom zijn jullie op dit uur al zo vrolijk?’

De tweede lezing noemen wij de zaligsprekingen, het is uit het evangelie van Mattheus, dat Dominicus altijd bij zich had. De evangelist zet deze tekst helemaal vooraan, als Jezus aan zijn optreden begint. Het is het begin van de Bergrede en geeft als het ware het programma van Jezus. Hij zegt: gelukkig wie kwetsbaar, arm, verdrietig is, gelukkig wie barmhartig is en vrede sticht.

Wat een vreemd idee van geluk. Het heeft in ieder geval niets met de ideale vakantiedag te maken.

4.

Wat u moet weten, is dat we maar weinig weten van Dominicus. Maar wat er wel bekend is, is op een onnadrukkelijke manier indrukwekkend.

Dominicus was een tijdgenoot van Franciscus van Assisi en hun armoedebewegingen zijn in dezelfde tijd ontstaan. Maar waar Franciscus een charisma had dat acht eeuwen later nog steeds straalt, deed Dominicus zijn best om niet meer dan een van de broeders te zijn. Hij wilde geen persoonsverering. Het feit dat hij lang na zijn dood toch een praalgraf kreeg in Bologna, Italië, zou hij betreurd hebben.

Schriftelijk liet Dominicus behalve één nogal vrome brief alleen de Constituties van de Orde na. Daarin liet hij zich indirect kennen als een open, vrij en evenwichtig mens. Zo schrijft hij op de eerste bladzijden: ‘Deze wet is bedoeld om je vrij te maken’. En: ‘Als je tegen de regel ingaat maak je wel een fout, maar bega je geen zonde’. En: ‘Je kunt voor elke regel dispensatie krijgen, als het in het belang is van de missie van de orde’. Samengevat: we hebben regels nodig, maar ze zijn niet heilig.

Verderop in de Constituties staat bovendien heel precies beschreven hoe de broeders hun leiders moeten kiezen. Bij de dominicanen geen *vader abt* met levenslange macht, maar broeders en zusters die gekozen worden, een termijn dienen en daarna weer iets anders gaan doen. En ook – maar dan houd ik op, want anders wordt het *toch* een lezing – staan er intelligente aanwijzingen in, zoals dat het de taak is van een leider om de minderheid erbij te blijven betrekken.

Er is nog iets onnadrukkelijk indrukwekkend aan Dominicus, en dat is zijn persoonlijkheid. Tijdgenoten beschrijven dat zijn gezicht meestal straalde van vreugde, behalve als hij bewogen was door medelijden, want dan was hij snel in tranen. En ook vertellen ze dat hij 's nachts vaak in zijn eentje bad in de kerk. Daarbij nam hij allerlei houdingen aan: staand, knielend, liggend, als een pijl of een kruis, en gaf hij vaak luidkeels stem aan wat er door hem heen ging.

Wat me daarin zo boeit is de combinatie van de milde en verstandige omgang met regels en de vrije omgang met emoties. Je zou willen dat we nu als samenleving ook een evenwicht zouden vinden tussen de regels die we nodig hebben om ook in tijden van een pandemie met elkaar te leven en alle emoties die er door ons heen gaan. In plaats daarvan zien we vaak maatschappelijke debatten die *lijken* te gaan over regels en bestuur, maar volledig gedomineerd worden door blijkbaar overweldigende gevoelens van angst en verontwaardiging.

Ik denk wel eens dat daar een enorm misverstand uit spreekt over wie we zijn. Alsof wij de optelsom zijn van wat we voelen en denken, van alles waar we recht op menen te hebben en moeten kunnen zeggen. Ik denk dat we hierin iets kunnen leren van onze middeleeuwse broeders en zusters. Zij zouden eerder zeggen dat wij ziel-in-lichaam zijn, en dat daarbinnen ons verstand en onze passies hun plek hebben, en soms hun op plek moeten worden gezet.

5.

Ook Dominicus leefde in een tijd van hevige verwarring. In de streek waarin hij aan zijn prediking begon - Zuid-Frankrijk, tegen de Pyreneeën aan – hadden de katharen veel invloed. Ruim 800 jaar later overigens adverteert de lokale VVV er trots mee: *Pays Cathar* heet het. Nogal een contrast met Assisi, dat *Citta del Francesco* heet... Maar goed.

De katharen hebben een goede naam, zeker in vrijzinnige kringen en onder en moderne spirituelen. Dat is te begrijpen, want anders dan veel corrupte kerkleiders van die tijd deden ze wat ze zeiden: ze leefden in vrede en eenvoud. Dominicus snapte dat, daarom deed hij zijn paard weg en stuurde hij zijn broeders twee aan twee, zonder bezittingen, de wereld in. Maar hij ging de katharen ook bestrijden. Niet met zwaard en vuur, zoals helaas ook in zijn tijd gebeurde, maar met woorden en zijn levenswandel.

Wat hij namelijk onverteerbaar vond, was het dualisme van de katharen. Zij geloofden dat het goede geestelijk is en al het slechte stoffelijk. Een zuiver mens moest zich losmaken van al het aardse, uiteindelijk ook van zijn of haar eigen lichaam.

Dat ging volgens Dominicus volledig in tegen *de* fundamentele gedachte van het christendom: dat God zich zo innig met deze wereld heeft verbonden dat hij zelfs mens werd, net zo kwetsbaar en sterfelijk als wij. Waarom denkt u anders dat Jezus zichzelf uitdeelde in brood en wijn? Hij zei toch: dit is mijn *lichaam*, niet: dit is mijn ideologie?

6.

De consequenties hiervan blijven choquerend. Voor mij in ieder geval wel – ik *blijf* ze maar uit de weg gaan.

Ten eerste: de problematische kanten horen erbij: de verwarring, het lijden, de dood. Als alle leven Schepping is, dan is het dus voortdurend veranderende vorm: groeiend, bloeiend, slijtend, krakend, stervend. Dat geldt voor eendagsvliegjes en voor bergen en voor jou en voor mij.

Dat heeft niets te maken met of het eerlijk is of niet: het *is* zo. *God laat de zon schijnen en de regen vallen op de goeden en de kwaden*, zei Jezus. En wees eerlijk, dat is eigenlijk onverdraaglijk. *God weet of er een mus ter aarde valt en hoeveel haren er op je hoofd staan*, zei hij ook nog. Maar Gods liefde verhoedt niet we kaal en grijs worden en sterven zoals mussen.

Lijden en dood horen erbij. Dat te aanvaarden is al een leven lang oefenen, wat mij betreft. Maar er is *nóg* een consequentie, die vaak onderbelicht blijft. En dat is dat we van dit leven, in al haar vormen, kunnen genieten als iets heiligs. Dat we ons mogen verheugen in deze aarde en alles wat ze voortbrengt, dat we mogen juichen en janken en zingen en zwijgen, dat we mogen vrijen en vasten en zuipen.

In deze sfeer leefden Dominicus en zijn eerste broeders – zonder het vrijen dan. Ze gebruikten daarbij verrassend vaak *wijn* als metafoor: hoe bedwelmend en vreugdevol contact met God is. Ze stelden God voor als een vriend die uitkijkt naar het moment dat hij een glas met ons kan drinken, zoals goede vrienden doen als ze elkaar treffen en zich verheugen in het bestaan in het algemeen en dat van elkaar in het bijzonder. Catharina van Siena, de beroemde lekendominicanes uit de veertiende eeuw, ging nog een stap verder. Zij zei *dat we onszelf mogen vergeten* als we het goede nieuws tot ons laten doordringen, als een dronkenlap die enkel denkt aan wijn.

Ik wens mij en ons *die* vreugde toe. Dat we middenin alle tumult en verwarring en verrukking van onze tijd hierin oorsprong, grond en doel vinden. In de woorden van een opvolger van Dominicus, de Engelse dominicaan Timothy Radcliffe: in een vreugde zo groot is, dat ze angst en verdriet omvat.